

VECINĂTATEA URSS – FACTOR DE INSECURITATE PENTRU ROMÂNIA INTERBELICĂ

Dr. Gheorghe BUZATU*

USSR Proximity-Insecurity Element in Respect of Inter-War Romania

Abstract: In decisive year 1939 that marked the evolution of Europe for a period of several decades, it is important to assert that the worst situation was in Eastern Europe, including Romania. One might involve the presence of a decisive element, though considered less credible, and, in fact, the action of a real curse represented by the geopolitical position. Recent discovery have confirmed the importance of Emil Cioran, thus proving the fact according to which the evolution of romanians in point of history had as dominant element the geography. Names such as Mihai Eminescu, Nicolae Iorga and Pamfil Șeicaru, known as the three Titans of our political press, didn't neglect taking into consideration different perspectives and periods the role and the position of the russian factor in point of Romania's point of view as regards international relations. Consequently, it might be said that their assertions have represented significant contributions of a valuable thesaurus, materialized by knowledge that we make appeal to for possible suggestions and solutions regarding concrete cases. It is important to mention that, during last century, local or general conflicts (the two world armed conflicts or the „Cold War”) which involved Romania had as main point of discussion the role of the geopolitical element in determinig the evolution of a certain area, the history of various people and, in particular, of Romanians.

Keywords: insecurity, geopolitics, inter-war Romania, political analysis.

În anul fatal 1939, care și-a pus stigmatul asupra evoluției Europei pe multe decenii, netăgăduit că situația cea mai gravă a cuprins Europa de Est, iar în context și România. Se poate vorbi, fără reticențe, de intervenția decisivă a unui factor bănuțit, dar prea puțin credibil, în fapt de acțiunea unui veritabil blestem – acela al poziției geopolitice¹. Descoperiri recente au atestat odată mai mult – dacă mai era nevoie? – valabilitatea unui adagiu al lui Emil Cioran în sensul că traseul românilor în istorie a semnat, în primul rând, geografie. Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Pamfil Șeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice², nu au neglijat – din unghiuri și în perioade diferite – rolul și locul

* Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie și Științe Politice, Constanța.

¹ Cf. Ernest Weibel, *Histoire et géopolitique des Balkans de 1800 à nos jours*, Paris, 2002, *passim*.

² Aceasta în ciuda susținerilor contrare ale unor specialiști improvizați sau interesați – Moses Rozen în cazul lui Eminescu, I. Ludo în acela al lui N. Iorga sau Mihail Sebastian în privința lui Pamfil Șeicaru. Reținem, în context, că I. Ludo, situându-se în 1944 printre declanșatorii

factorului rusesc asupra orientării de ansamblu a României în relațiile internaționale. Fără nici o exagerare, dar aserțiunile lor în această privință au constituit și au rămas contribuții de referință ale unui neprețuit tezaur³, concretizat în învățături și maxime de valoare nepieritoare, la care revenim adeseori, mai puțin pentru a ne delecta, însă, mai cu seamă, pentru a afla sugestii, lumini și rațiuni în cazuri cât se poate de concrete.

Pentru istoricul total, care a fost N. Iorga, realitatea factorului geopolitic, cu precădere a celui rusesc și, apoi, sovietic⁴ ori investigarea și interpretarea lui în strălucitele-i sinteze nu mai reprezintă, de mult, o noutate. Mai ales că savantul a cercetat, în chip special, în anii „cooperării” politico-militare din vremea celui dintâi război mondial⁵, evoluția raporturilor ruso-române până la și în 1877-1878⁶, iar, ca strălucit cronicar de presă, îndeosebi în paginile „Neamului Românesc” (1906-1940), a reținut și comentat cu promptitudine dosarul relațiilor între București și Sankt Petersburg ori Moscova. Este motivul pentru care, mai jos, vom insista numai asupra a două momente, reținând opiniile exprimate în 1921 sau în 1936, la solicitarea expresă a lui I. Joldea Rădulescu, un ziarist al epocii interbelice, prea puțin cunoscut astăzi.

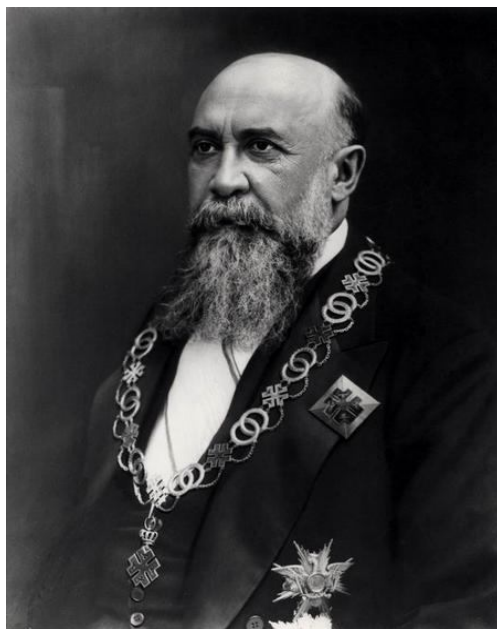
holocaustului cultural în România ocupate de către trupele staliniste (vezi M. Ungheanu, *Holocaustul culturii române. Ipoteze de sociologie literară (1944-1989)*, București, Editura DBH, 1999, p. 39 și urm.; Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu, coordonatori, *Enciclopedia valorilor reprimare. Războiul împotriva culturii române (1944-1989)*, I-II, București, Editura Pro-Humanitas, 2000, *passim*), susținea asemenea monstruoșitate de genul că ilustrul nostru istoric, unul dintre cei mai mari ai lumii, în noiembrie 1940 „n-a fost ucis. S-a sinucis ... Vinovat numai el e ... Numai el și ai lui ...” (apud Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga 1940-1947*, II, București, Editura 1000+1 Gramar, 2002, p. 151). Aproximativ în același timp, Mihai Sebastian reținea în *Jurnalul* său (la 5 iunie 1944), după o convorbire cu Pamfil Șeicaru: „Tipul e dezgustător, porcîn. Mi-e silă și scârbă că am stat de vorbă cu el” (Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 547). Netăgăduit, comentariile sunt de prisos ... Informații și comentarii recente despre strălucitul jurnalist și istoric care a fost Pamfil Șeicaru, în *Caietele* Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, an. III, nr. 7/decembrie 2006, p. 47-63. Vezi însă și Sorin Gabriel Ioniță, *Publicațiile „Curentul”, „Carpații” și „Stindardul” în Arhivele Securității (1975-1989)*, în *Caietele* INMER, an. VI, nr. 14/martie 2009, p. 70-74.

³ Gh. Buzatu, Ștefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu – Sens, timp și devenire istorică*, I-II, Iași, Editura Universității, 1988-1989; Pamfil Șeicaru, *Politica aistorică a României*, București, Editura Elion, 2002.

⁴ Pe această temă, vezi, recent, volumul *României între ruși și sovietici*, număr special editat de Centrul de Istorie și Civilizație Europeană al Filialei Iași a Academiei Române sub egida Laboratorului de Studii Ruse și Sovietice din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga” din București („Europa XXI”, Iași, nos. XIII-XIV/2004-2005).

⁵ De remarcă că, în aceeași perioadă, N. Iorga s-a aplecat și asupra raporturilor anglo-române sau franco-române.

⁶ Cf. Nicolae Iorga, *Istoria relațiilor române*, antologie întocmită de Florin Rotaru, traducere Anca Verjinschi, București, Editura Semne, 1995, cuprinzând, pentru prima dată în românește, textul integral al micromonografiei *Histoire des relations russo-roumaines* (Jassy, Editions du Journal „Neamul Românesc”, 1917), p. 157-291.

Vom reține, pentru început că, aflat în Italia, la 2 februarie 1921 N. Iorga a acordat corespondentului ziarului „Epoca” din Roma interviul intitulat ***România, Sovietele și Balcanii***⁷, pe care atașatul militar român l-a transmis de îndată, în traducere, ministrului de Război din București.

O dată cu trecerea timpului, pe măsura evoluției evenimentelor către războiul mondial din 1939-1945 și către catastrofa României din 1940 și 1944, nici nu mai știm cui – celor nominalizați deja sau generației de aur a anilor '20-'40 (Octavian Goga, Gh. I. Brătianu, I. Petrovici, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Radu R. Rosetti, P. P. Panaitescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Sabin Manuilă, Constantin C. Giurescu, Emil Cioran, Petre Țuțea ș.a.) – să-i atribuim paternitatea unei butade celebre, pe cât de „brutală”, pe atât de reală, și anume că, de 300 de ani încoace, practic din 1711, când Petru cel Mare a atins Prutul, blestemul poziției noastre geopolitice a rezultat din faptul că, în orice moment al evoluției lor, românii s-au aflat prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu! Și, într-adevăr, mai cu seamă de la 1812 înainte, oricând vecinătatea Rusiei a reprezentat pentru politica generală a Iașilor și Bucureștilor, mai apoi a României, o premisă, o condiție și o rezultată, de prea puține ori un beneficiu și – vai! – cel mai adesea un dezavantaj, ca să nu spunem o obsesie și un pericol de prim rang, precum în mod cu totul deosebit în decursul existenței României Mari (1918-1940), căreia i-a pus capăt prin

⁷ Cf. V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, I. Burlacu, *Documente despre N. Iorga în arhivele militare românești*, în Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, eds., *N. Iorga. Omul și opera*, II, Bacău, 1994, p. 213-215.

faimoasele și brutalele note ultimative din 26-27 iunie 1940, după cum și între 1944 și 1989, atunci când Kremlinul s-a pretins deopotrivă „prieteni” și tutore ideologic (practic stăpân absolut – până prin '60) al Bucureștilor. Despre toate acestea ne vorbește, pilduitor, un document inedit⁸, recent descoperit în arhivele „procesului” intentat în 1946 foștilor membri ai cabinetului Ion Antonescu⁹, mai precis o lungă scrisoare (54 pagini dactilografiate), trimisă la 27 octombrie 1943 pe adresa lui Pamfil Șeicaru de către un confrate, în mod concret un ziarist pe care l-am numit deja – I. Joldea Rădulescu¹⁰.

Expeditorul, respectând regulile profesiei, avusese inspirația ca, întâlnindu-i în împrejurări diferite pe unii dintre liderii politici ai României Mari (N. Titulescu, N. Iorga, C. Stere, I. G. Duca, mareșalul C. Prezan), să-i chestioneze, între altele, despre semnificația vecinătății Rusiei. A obținut, se înțelege, fără dificultate, în replică, dezvăluiri și precizări fundamentale, demne oricând de o antologie. Ca să exemplific, voi reține că, în 1936, neîntrecutul N. Iorga s-a destăinuit jurnalistului I. Joldea Rădulescu: „*Paradoxul este acesta: cât timp nu ne atacă, trebuie să opunem Rusiei – dacă putem, bineînțeles – armata altora, armata Europei întregi. Dacă aceasta nu se poate, dacă Europa va fi divizată ca în 1914-1918, noi trebuie să stăm deoparte. Altfel, suntem distruși... Noi trebuie să ne ferim ca de foc să irităm pe ruși, întâi, fiindcă suntem prea aproape de ei, și, al doilea, fiindcă rușii sunt ca elefanții: nu uită niciodată. Oricum, trebuie precizat, prin declarații oficiale și prin presă, că n-avem nimic cu poporul rusesc, că ceea ce avem este cu regimul bolșevic, care ne amenință liniștea și siguranța internă*”. Cu un alt prilej, după dezastrul granițelor răsăritene în iunie 1940, mareșalul C. Prezan, unul dintre coautorii victoriilor răsunătoare din 1917-1919, și-a exprimat dezacordul față de propunerea ca România să fi intrat în război pentru a respinge notele ultimative ale lui Molotov privind Basarabia și Bucovina de Nord, motivând că „*ar fi fost o mare greșeală... Am fi fost zdrobiți și amenințați să pierdem, poate, și mai mult. Cred că rușii atâta așteptau: să fie provocați ca să*

⁸ Valorificat parțial de noi – cf. Gh. Buzatu, *Tradiție, încredere, construcție: „România s-au aflat prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu!”*, în vol. *România – NATO, II, Negocierea și ratificarea Protocolului de aderare*, coordonator Ilie Manole, Ploiești, Editura Printeuro, 2005, p. 157-168; vezi și „*Historia*”, București, nr. 39/2005.

⁹ Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității, București (în continuare, se va cita: Arhiva CNSAS), fond 40 010, dosar 13, filele 109-154 (Scrisoarea lui I. Joldea Rădulescu către Pamfil Șeicaru, din 23 octombrie 1943, trimisă în copie și lui N. Mareș, fost ministru în cabinetul Antonescu). Vezi răspunsul și comentariile lui N. Mareș (din 5 noiembrie 1943) la gestul lui I. Joldea Rădulescu, din 5 noiembrie 1943 (idem, vol. 13, filele 18-20). I. Joldea Rădulescu a beneficiat în anii războiului de relația cu Mihai Antonescu. Anterior războiului, el se manifestase ca un adept al lui M. Manoilescu, publicând între altele: *Țărâtimea în statul național-corporatist (Statul breslelor)* (București, Tip. Universul, 1934, 22 p.). În ceea ce-l privește pe N. Mareș, acesta s-a dovedit, ulterior, deficitar la capitolul moral, din vremea ce în 1946 avea să prezinte corespondența cu I. Joldea Rădulescu „*Tribunalului Poporului*” drept probă a atitudinii sale ... anti-antonesciene!

¹⁰ În anii războiului, el a editat diverse ziare și chiar a beneficiat de solitudine din partea autorităților antonesciene.

ne ocupe”. Însă șansa i-a surâs, cu adevărat, lui I. Joldea Rădulescu în 1927, când, la București, l-a primit premierul în funcție al României, nimeni altul decât I. I. C. Brătianu. Era cu puțin timp înainte de sfârșitul neașteptat al marelui bărbat de stat, unul dintre fondatorii și călăuzitorii marcanți ai României Mari, în cel dintâi deceniu al ei de existență. Dacă insistăm asupra gândurilor mărturisite de I. I. C. Brătianu ziaristului interesat de idei și convingeri remarcabile, o facem întrucât suntem convinși că România, aflată și astăzi pe o nouă turnantă a istoriei sale, este în situația când nu poate și nici nu trebuie să-și îngăduie experimente diplomatice ori să ignore pildele și îndemnurile ante-mergătorilor noștri iluștri, fie ei fondatori de țară, fie creatori și propovăduitori ai curentului permanent al opiniei publice naționale. Cu precizarea că, în funcție de momentul, de conținutul și de adresa dezvăluirilor, acestea se constituie într-un veritabil extras de testament politico-diplomatic al iluștrului Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), vom reține pentru cititor câteva din pasajele cele mai semnificative pe tema enunțată din interviul acordat în 1927, de premierul României, ziaristului ... de ocazie, care, totuși, a fost I. Joldea Rădulescu. Menționăm, o dată în plus, că textul este inedit, iar întrebările din paranteze aparțin reporterului de la 1927: „I. I. C. Brătianu – Știu că și alții fac sforări ca rușii să ne recunoască granița dinspre Răsărit; le-am făcut și eu. Nu zic că e rău, dar nu e nici bine, fiindcă această recunoaștere obținută, ne vom culca pe roze și vom uita de eterna primejdie rusească...”. La întrebarea ce era de făcut?, Brătianu a observat: „Nimic altceva decât să ne menținem mereu pe linia politică a alianței cu Anglia și Franța; orice deviere, cât de mică, de la această alianță, ne va fi fatală; cum ne-ar simți că ne îndepărtăm de protectorii noștri pentru a-i înlocui cu alții, sau că rămânem singuri, rușii ne vor ataca...”. În asemenea situație, a intervenit Joldea Rădulescu, *se impunea să le răspundem rușilor?* – drept care Ionel Brătianu a replicat ferm: „... Nu; dacă voi fi eu la guvern, nu vom răspunde; dacă vor fi alții și aceștia vor comite greșeala să răspundă, îți spun de pe acum ce se întâmplă: vom fi zdrobiți și însăși ființa statului va fi în primejdie de moarte. Rușii ne vor copleși cu numărul și ne vor invada întregul teritoriu. Suprema înțelepciune recomandă să nu ne batem niciodată, în nici o împrejurare și oricum s-ar prezenta coaliza. Fiindcă odată terminat războiul, prietenii de arme se vor întoarce acasă, iar noi vom rămâne iarăși singuri, față-n față cu haotica, năucitoare amenințare. Vecinătatea cu Rusia – iată principiul de la care trebuie să pornească nu numai politica noastră spre Răsărit, dar toată politica noastră externă. Vecinătatea cu Rusia – nu sentimentele, nu afinitățile rasiale sau culturale, nu interesele economice comandă politica noastră externă. Merg cu acela, oricare ar fi el, care-mi dă mai multă certitudine că mă va apăra contra Rusiei, dar nu cu armele, căci sorții unui război cu Rusia sunt foarte problematici, chiar când în joc este cea mai puternică armată din Europa, ci prin mijloace pacifiste. Sunt sigur de Rusia, atâta vreme cât sunt mai tare pe terenul diplomatic și pe acela al alianțelor; din momentul în care s-a declanșat războiul, partida poate fi socotită ca pierdută...”. Jurnalistul nu s-a dat bătut, oferind exemplul războiului Crimeii, temă care nu-i era necunoscută premierului de la București. „... Crimeea – a dezvoltat Brătianu – a fost un succes pentru aliați, fiindcă rușii erau conduși atunci de un țar care nu-nvățase nimic din strategia lui Alexandru I. Dacă rușii se retrag în interiorul țării, sunt imbatabili.

Armata rusă nu poate fi înfrântă decât de acela care va ști sau va reuși s-o atragă în afară de frontierele Rusiei!”¹¹.

Între cei chestionați de I. Joldea Rădulescu, nu putea să lipsească Constantin Stere însuși, în 1930-1931. Potrivit „Marelui Basarabean”, care a avut un rol proeminent în politica României în 1914-1918, el fusese convins că, la sfârșitul primului război mondial, Rusia ar fi fost zdrobită, fiind eliminată de pe scena europeană pe cel puțin ... o sută de ani! Nu fusese așa, întrucât, de fapt, Rusia ieșise regenerată din conflagrație, probabil pentru că imperialismul țarilor a fost preluat și amplificat de Kremlinul Roșu¹².

Potrivit lui N. Iorga, la care propun să revenim, problema Rusiei bolșevice trebuia tratată în context. El s-a declarat în acord cu Berdiaev, opinând că bolșevismul reprezenta „un fenomen sufletesc specific rus, care nu poate – și, adăugăm noi, în 1990-1991, istoria a confirmat-o, nici nu a fost finalmente! – distrus cu tunul”¹³. Totodată, cine putea mai bine – ne întrebăm – să circumscrie în context problema Basarabiei? Să-l urmărim, așadar, pe N. Iorga: „... Basarabia ne-a picat în gură ca o pară mălăiață, care însă ne-a rămas în gât. N-o s-o putem înghiți decât dacă cineva ne va da o puternică lovitură de pumn în ceafă [...] N-o putem asimila decât dacă o zguduire socială internă ne determină, vrând-nevrând, să acceptăm un regim politic care convine structurii și vecinătății sale cu Rusia [...] Dar nici dacă ne vom transforma radical nu vom fi siguri de Basarabia, atâta vreme cât nu vom ști să punem între Rusia și noi barajul unei alianțe care să-i ție pe ruși în frâu. Basarabia ne va da într-o zi de furcă. Până atunci ea ne va obliga la cheltuieli militare enorme care însă, în clipa conflictului nu ne vor folosi la nimic”¹⁴. Prognoza istoricului s-a dovedit corectă: în iunie 1940 sfârșitul Basarabiei române a inaugurat procesul dezintegrării României Mari!

Tot în anul 1936, o dată cu N. Iorga, I. Joldea Rădulescu s-a întâlnit cu Poklewski-Koziel, fostul ministru al lui Nicolae al II-lea la București, unde a rămas după revoluția bolșevică. Fostul diplomat țarist constata că, la momentul respectiv, România nu mai putea conta în Europa, dintre cei mari, decât pe Marea Britanie și Franța, ne-excluzând posibilitatea ca, „în clipa când acestea vă vor lăsa din brațe, puteți să vă faceți testamentul”¹⁵. Nu aveau să mai conteze, atunci, nici Germania și nici Mica Înțelegere... De ce Germania – nu, s-a arătat intrigat Joldea Rădulescu. Considerentele expuse de Poklewski-Koziel s-au dovedit calificate: „... Germania? Germania singură ar putea să înfrunte Rusia, dar n-o va bate niciodată. Aceasta nu s-ar putea întâmpla decât dacă: sau Germania va fi ajutată de Anglia și Franța, ceea ce e exclus; sau Rusia nu va fi ajutată de Anglia și Franța, ceea ce e puțin probabil. Fiindcă, atunci când se va dezlănțui războiul, el va deveni iarăși un conflict european, dacă nu chiar mondial. Rivalitățile dintre marile puteri vor salva Rusia”¹⁶. În

¹¹ Arhiva CNSAS, fond 40 010, dosar 13.

¹² *Ibidem*, f. 116.

¹³ *Ibidem*, f. 119.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 121.

¹⁶ *Ibidem*, f. 122.

context, recomandările diplomatului s-au dovedit ferme și inspirate, confirmate integrale de evoluțiile europene dintre 1937 și 1947: „Să nu ieșiți de sub tutela Angliei și Franței; să nu provocați; în cazul când sunteți atacați, să vă retrageți frumuseț în cort și să așteptați; dacă Anglia și Franța înving, veți fi salvați; dacă aceste două mari puteri vor fi înfrânte, să vă supuneți soartei și să așteptați alte câteva decenii sau secole, până [ce] o împrejurare vă favorizează să vă recuperați ceea ce ați pierdut. În general, sfatul meu, pe care l-am dat tuturor oamenilor politici români, este să evitați pe cât posibil de a participa la un conflict armat contra Rusiei, chiar alături de alții. Lăsați pe cei mari să se bată între ei, nu vă amestecați, stați departe, cât mai departe și cât mai mult timp departe...”¹⁷. Totodată, cel intervievat n-a ocolit, dimpotrivă, problema Basarabiei, prevestind că URSS va interveni, la o „conjunctură favorabilă”, pentru a recupera teritoriul dintre Prut și Nistru, chiar printr-un atac militar¹⁸, iar România nu se va putea apăra. De ce? Întrucât cu Rusia – argumenta Poklewski-Koziel, ca și cum ar fi expus oficial punctul de vedere al Kremlinului stalinist – „nu se poate bate oricine. Vrei să știi părea mea sinceră? V-ați mărit prea mult față de puterile dv. morale... Și, ca să puteți păstra această moștenire extrem de grea, ar trebui să aveți altfel de oameni, și nu-i aveți (subl. ns.)”¹⁹.

De asemenea, I. Joldea Rădulescu a convorbit de-a lungul anilor cu ziaristul T. Pisani²⁰, cu Ion Incuț, în toamna anului 1940, după prăbușirea României Mari²¹, și cu un fost diplomat, al cărui nume nu-l comunică și nici nu cutezăm să-l bănuim, fără riscul de a ne înșela profund. Era tot în toamna anului 1940, iar Bucureștii, din naivitate, se îmbarcase pe aceeași navă cu Germania lui Adolf Hitler, care, aprecia interlocutorul necunoscut și nebănuit, deja ... pierduse războiul²². O situație în care era preferabil să fi fost extrem de prevăzători, să ne fi ținut – așa cum recomandase, dacă ne amintim, și Poklewski-Koziel – mult departe. Iar față de Rusia, continua diplomatul în cauză, nimic nu se impunea decât „o prudență fără seamăn...”, o atenție încordată asupra tuturor mișcărilor sale, *sforțări continue pentru a păstra cu ea raporturile cele mai bune cu putință și, în sfârșit, grija de a rămâne cât mai departe de vreun conflict militar cu Rusia sau de a participa alături de alții, oricine ar fi ei, la un asemenea conflict*”. I. Joldea Rădulescu ne asigură că diplomatul ar fi conchis: „Nu bolșevismul constituie primejdia morală care ne pândeste, ci Rusia. Rusia, pur și simplu”²³.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem*, f. 124.

²¹ *Ibidem.* Acesta, într-un moment în care Bucureștii se orientaseră deja spre Axa Berlin-Roma-Tokio, ar fi declarat: „Cu rușii nu te poți bate... Rușii vor da mult de lucru Europei; ceea ce au făcut acum cu noi e numai începutul. Vei vedea, vei vedea...”.

²² *Ibidem*, f. 126.

²³ *Ibidem*, f. 127.

O concluzie se impune. Și, în prima ordine, trebuie să avem în vedere cu prioritate momentul când I. Joldea Rădulescu și-a redactat scrisoarea către Pamfil Șeicaru, din care, tot pe atunci, i-a trimis o copie și inginerului N. Mareș, care, la „procesul” din mai 1946 al echipei lui Ion Antonescu, a înaintat-o autorităților. Fără nici o îndoială, cu scopul de a fi dovedit că el, ca fost demnitar ministerial al mareșalului, ar fi păstrat contacte cu cei care se pronunțaseră împotriva Războiului din Răsărit. Textul lui Joldea Rădulescu, datând din 17 octombrie 1943, intervenea în clipa în care soarta Războiului din Răsărit fusese decisă, astfel că, netăgăduit, expeditorului îi era mai lesne să se pronunțe asupra deznodământului previzibil. Aceasta deși Joldea Rădulescu îl asigura pe destinatar că „sfârșitul războiului este încă departe”²⁴. Totuși, aprecia tot Joldea Rădulescu, cel puțin pentru România finalul **„se traduce prin dezastrul nostru sigur; iar din punct de vedere strict politic înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât o sinucidere”**²⁵. De unde și concluzia finală, neiertătoare, lesne de formulat în octombrie 1943, dar imposibil de admis în 1940-1941. **„Nu trebuia** – a conchis I. Joldea Rădulescu – **să intrăm în război”**²⁶. Totul era, aparent, cât se poate de clar, deși în judecarea esenței faptelor survenite lipsea – în chip surprinzător ori, cine știe, pentru că așa impunea demonstrația (?) – un factor determinant: dar dacă războiul era purtat pentru eliberarea unor teritorii românești?! Se impune, în altă ordine, ca declarațiile liderilor politici, militari și diplomați în forma comunicată de I. Joldea Rădulescu să fie coroborate și cu alte surse. În nici un caz, nu trebuie să rămânem la un singur izvor, scrisoarea examinată din octombrie 1943. Nu putem ignora riscul ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declarațiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionați în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem cum că declarațiile erau frumoase și utile, dar ... ireale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei. Nu însă și esențialul, și anume că în epoca modernă ne-a preocupat și trebuie să ne preocupe orișicând vecinătatea Rusiei, rolul și locul, destinul factorului rusesc în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puțin, în atenția lui Ion Antonescu și a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia mareșalului, care a ales calea războiului alături de Axă contra URSS și a restului Națiunilor Unite. Din considerente, care, și acelea, trebuie avute în vedere, cum a și fost cazul²⁷.

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Vezi, de exemplu, Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România și Marea Neagră*, București, 1944; general Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, ediția a IV-a, Iași, Editura Fides, 1998. Motivând angajarea României în Războiul din Răsărit

Ajungem, în sfârșit, la concluzia finală: Numai aparent, potrivit relatării lui I. Joldea Rădulescu, mareșalul Antonescu pare să fi ignorat, în politica sa generală ce a condus la războiul României contra Rusiei Sovietice din 1941-1944, semnificația profundă, cu caracter de permanență, a factorului rus. Imposibil de admis, fie numai dacă avem în vedere educația și experiența Mareșalului. Dar, sub acest raport, precizările ce s-ar impune sunt ample și numeroase, ele neintrând în tema investigației noastre. Oricum, nu putem ignora precizările pe care Antonescu le-a formulat, în decembrie 1942, la solicitarea jurnalistului italian Lamberto Sorrentini, în sensul că „... mă gândesc la ziua de mâine a României și la eventualitatea că războiul va fi pierdut. Eu lupt cu Rusia, care este un inamic mortal al țării mele. Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub amenințarea Rusiei putem sucumba [...] Eu lupt întotdeauna cu Rusia, comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârșitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul și poate să ajungă acolo numai traversând sau înghițind România [...] Eu nu fac un joc de trișor, ca vecinii mei unguri, visând prăbușirea germanilor și sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta și ei nu au motive să se teamă de Rusia. Noi avem. Noi știm că dușmanul mortal al României este Rusia lui Petru cel Mare și a Ecaterinei a II-a, cărora Stalin le-a rămas credincios și [pe care], trebuie să recunoaștem, îi continuă genial. Este ursul rus dintotdeauna, care, înveștmântându-se astăzi în comunism, înaintea în numele unei ideal care corupe intelectualitatea și, ascunzându-și colții după o zdreanță roșie, atrage masele de muncitori și țărani. Eu voi arunca în război, spre a-i zăgăzui pe ruși, toate forțele pe care voi izbuti să le înarmez, convins că acesta este supremul bine pentru România: zăgăzuirea

pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, la 24 iunie 1941, fiind primit de V. M. Molotov în vizită de rămas bun, Grigore Gafencu, întrebat de liderul diplomației sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: „În ce mă privește, nu pot avea față de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al țării mele. Să-mi fie îngăduit în această calitate să-mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între țările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei și chiar a unei părți din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d-lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forță care au intervenit pe Dunăre [...], Uniunea Sovietică a distrus în România orice simțământ de siguranță și de încredere și a stârnit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelii unei asemenea României, chează de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia” (apud Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230-231).

rușilor...”²⁸. Ulterior, în pragul sfârșitului de la 23 august 1944, Mareșalul nu și-a modificat viziunea, nici chiar în momentul alegerii între război sau pace (respectiv, armistițiul). Ne referim la faptul că, în ultima sa întrevvedere cu Ion Mihalache, în seara de 22-23 august 1944, când liderul PNTȚ i-a sugerat ca, a doua zi, să meargă la Palat, să discute cu regele Mihai I, admitând să semneze el armistițiul, Ion Antonescu a etalat unul dintre factorii esențiali care contraziceau toate calculele avansate de preopinental său. Dar este preferabil să reținem din faimoasele Însemnări din celulă, așternute de Antonescu în ceasurile imediat următoare arestării sale în după-amiaza de 23 august 1944, un pasaj exemplar în demonstrația noastră: „Vecinătatea Rusiei, reaua ei credință față de Finlanda, Țările Baltice și Polonia, experiența tragică făcută de alții, care au căzut sub jugul Rusiei, crezându-i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist”²⁹ – a punctat șeful statului român ca răspuns la sugestia lui I. Mihalache de-a se încrede, o dată mai mult, în asigurările și propunerile Moscovei pentru un armistițiu direct URSS – România ale Moscovei, încurajate în epocă, cum se știe, de către anglo-americani. Să ne fie îngăduit, în context, să apreciem că, în fundamentul ei, problema, atunci, ca și în trecut ori ca acum, era în vizor. În fond, problema atitudinii României față de asigurările Marelui Aliat de la Răsărit s-a pus oricând în timpurile moderne. Încheierea nu poate fi decât una singură: Netăgăduit, ÎNCREDEREA și GARANȚIA BUNELOR INTENȚII constituie prioritatea absolută care a fost, este și rămâne pe agenda raporturilor româno-ruse. Iar aceasta, fără îndoială, după tot ceea ce experiențele veacurilor precedente au clădit și năruit, precum doar în pagini de baladă, cu atâta sârguință!

Poate să apară cât se poate de straniu, dar Mareșalul Antonescu a intuit evoluția evenimentelor. În anume privințe, cu o precizie de-a dreptul șocantă. Astfel, pentru a rămâne în contextul precizat, Antonescu, răspunzând ziaristului italian deja menționat Lamberti Sorrentino la 26 ianuarie 1943, deci într-un moment decisiv și fatal pentru soarta mării conflagrații din 1939-1945 (finalul bătăliei de la Stalingrad), i-a dezvăluit, la insistențele acestuia, în ce consta – față de posibilitatea ratării victoriei – încrederea sa în destinul țării și al poporului român, cu alte cuvinte care rămânea **marele său secret**? Vom prefera, se înțelege, să reținem din interviul acordat italianului și apărut cu o întârziere de 40 de ani:

„Spre a îndulci afectarea, relata italianul, am întrebat [pe Mareșal]:

- Și dacă, totuși, pierdeți războiul?

²⁸ Cf. Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 378-379. Textul integral al interviului a fost editat de istoricul Mihai Pelin (cf. „Independent”, București, 15 mai 2001, p. 5).

²⁹ *Ibidem*, p. 291.

- La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuți astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mâine.

- Mă scuzați, domnule Mareșal, nu înțeleg.

- Am informații secrete despre comuniștii români emigrați la școala de la Moscova. Sunt subjuogați de o nebună, Ana Pauker, care și-a vândut sufletul lui Stalin și le impune compatrioților să vorbească rusește, chiar și între ei, susținând că limba română e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzând noi războiul, acei emigranți îndotrinați și fanatici își vor asuma puterea pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului, slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Absorbit de gânduri, sprijinindu-și bărbia cu mâna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

- Și atunci?

S-a ridicat, s-a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privindu-mă drept în ochi, și mi-a spus, scandând cuvintele:

- Și atunci, amintirea părinților morți acum, luptând în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei și comuniști, să se păstreze români și să vorbească românește și să rămână, cu fruntea sus, descendenți ai coloniștilor lui Traian: latini, nu slavi.

Acesta este secretul dvs., domnule Mareșal?

- Dacă vreți, e secretul meu. Vă propuneți să scrieți despre întâlnirea noastră?

- Nu pot să n-o fac. Dacă se va afla că am vorbit – am privit spre ceas – două ore cu Mareșalul Antonescu, și aș refuza să scriu despre asta, aș rămâne șomer. Aveți încredere, voi scrie numai ceea ce nu va displace...”³⁰.

Cuvintele Mareșalului Antonescu, din perspectiva evoluției postbelice a României, se impun atenției specialiștilor, și nu numai decît lor.

După cum am consemnat, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Pamfil Șeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice, s-au pronunțat constant și fără rezerve în privința rolului factorului rusesc ori sovietic asupra orientării de ansamblu ale Țărilor Române și, ulterior, ale României în relațiile internaționale.

Nu excludem posibilitatea ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declarațiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionați în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem noi cum că declarațiile erau frumoase și utile, dar ... ne-reale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei. Nu însă și esențialul, și anume că în epoca modernă ne-a preocupat și trebuie să ne preocupe orișicând vecinătatea Rusiei, rolul și locul, destinul factorului rusesc³¹ în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puțin, în atenția lui Ion Antonescu și a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia Mareșalului, care a ales calea războiului alături de Axă contra URSS și a restului Națiunilor Unite. Din considerente, care, și acelea, trebuie avute în vedere, cum a și fost cazul³².

Pentru a încheia, se impune a sintetiza: a devenit o realitate istorică indiscutabilă, stabilită cu precizie și recunoscută în consecință, în temeiul cercetărilor savanților de pretutindeni și de oricând, atestă că românii, rezultat al unei evoluții de două ori milenare, beneficiază de un avantaj de care au dispun mai puține popoare ca rod al prezenței lor în istorie – persistența lor, neconținută și în ciuda tuturor vicisitudinilor, în însăși vatra lor strămoșească. A fost și a rămas un fapt remarcabil, care și-a pus amprenta asupra devenirii și împlinirii noastre ca unul dintre popoarele fondatoare ale bătrânului continent, determinându-i comportamentul și caracterul, calitățile și defectele, ca să nu mai vorbim că și-a legat profund soarta de aceste meleaguri, pe care, stăpânindu-le și influențându-le, și-a asumat, natural, riscul unor influențe defel nesemnificative. De altfel, cum este bine cunoscut, creația populară, de cea mai înaltă calitate literară și valoare istorică, vorbind obsesiv despre „**codrul frate cu românul**”, surprindea tocmai o atare realitate, căreia ulterior unul dintre maeștrii filosofiei moderne, l-am numit pe **Petre Țuțea**, avea să-i dea noi valențe atunci când a

³⁰ Cf. „Independent”, București, 15 mai 2001, p. 5.

³¹ Cristian Sandache, *Europa dictaturilor și originile războiului româno-sovietic*, București, Editura Militară, 2007, p. 137/360.

³² Cf. Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus, passim*.

opinat că **istoria noastră reprezintă, în primul rând, geografie**. În context, trebuie să reținem că, cu mai multe secole înainte, cronicarul **Grigore Ureche** îi plasase în chip justificat pe români ca situându-se – prin tot ceea ce au fost și, adăugăm noi, în perspectiva desfășurărilor ce aveau să urmeze până la acest început de veac și de mileniu – „**în calea tuturor răutăților**” ...

Este semnificativ că, mai cu seamă în cursul veacului trecut, conflictele locale sau generale (cele două conflagrații mondiale sau „războiul rece”), care n-au ocolit România, au pus și repus în discuție, adeseori până la exagerare rolul factorului geopolitic în determinarea evoluției unei zone și, cu atât mai lesne, a istoriei unor popoare, în speță a românilor. N-a fost întâmplător că, în intervenția susținută în fața Congresului Internațional de Științe Istorice de la Zürich (1938), **N. Iorga**, neîntrecutul nostru polihistor și unul dintre cei mai mari ai lumii, a surprins **rostul permanențelor** identificate în cei trei factori determinanți ai trecutului nostru – **națiunea** (*rasa*, în accepțiunea savantului), **ideea** și **pământul**. „*Este incontestabil ... – a relevat strălucitul istoric³³ – că ... mediul natural săurește, încet, dar neîncetat rasa, prin multele lui influențe, de care nimeni nu poate scăpa și prin ceea ce, pătrunzând în fiecare moment în suflete, ajunge să transforme și înfățișarea fizică a omului. Creatori ai semințiilor umane, pe care continuă să le modeleze cu drag, pământul și cerul dau încetul cu încetul un alt aspect exterior, acoperind același fond moral, ființei omenești?*”.

³³ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 248.